

3-4-29

ལེའུ་ཉེར་དགུ་པ། མིག་ནད་གསོ་བ།

ГЛАВА 29 ЛЕЧЕНИЕ БОЛЕЗНЕЙ ГЛАЗ

དེ་ནས་ཡང་དང་སྒོ་རིག་པའི་ཡེ་ཤེས་ཀྱིས་འདི་སྐད་ཅེས་གསུངས་སོ། །ཀྱེ་དང་སྒོ་ཆེན་པོ་ཉན་ཅིག

Затем снова мудрец-риши Ригпей Еше (*rig pa'i ye shes*) молвил: «О, великий мудрец-риши, слушай же!

མིག་གི་ནད་ལ་རྒྱ་རྒྱུ་དབྱེ་བ་དང་། རྟགས་དང་བཅོས་ཐབས་རྣམ་པ་བཞི་ཡིས་བསྟན། །

Для болезней глаз описываются четыре темы: причины и условия, классификация, симптомы и методы лечения.

རྒྱ་རྒྱུ་ནད་ཀྱི་འབྱུག་པར་བྱེད་པ་དང་། རྟན་པར་ཤ་རུལ་བཅོང་སྒོག་ཆང་སྦྱར་སྟོན། མིག་ལ་གཞོན་ཅིང་ཁྲག་མཁྱིས་
སྦྱེད་པའི་ཟས། བསྟེན་པ་ཙུང་ནད་འགྲིམས་པས་མིག་ནད་སྦྱེད། རྩོད་ལམ་དག་ཤུལ་མི་ཐེག་ཁུར་བ་དང་། རྩ་བ་བསེར་བྱ་ཁ་བ་
མཚན་ལ་སྟོན། རྒྱུ་རྒྱུས་པོག་པས་མིག་ནད་སྦྱེད་པར་བྱེད། །

1 Причины и условия — возмущение всех жизненных начал. В частности, испорченное мясо, лук, чеснок, чанг, кислое и так далее, вредят глазам. Употребление пищи, поднимающей трипа и кровь, ведёт к тому, что они разбредаются по сосудам и вызывают болезни глаз. В образе жизни их провоцирует влияние таких условий как физическое перенапряжение, непосильная ноша, дым, ветер, снег, оружие и подобное.

དེའི་མཁོ་མཁུ་ལྟ་ན་དང་མཁོ་མཁུ་དང་། ལིང་ཐོག་རབ་རིབ་འགྲིལ་དང་རྣམ་པ་ལྟ། མཁོ་མཁུ་རྒྱུ་མཁུ་ལྟ་དང་བད་
ཀན་དང་། འདུས་པ་སྤྱི་བུ་མཁོ་མཁུ་རྒྱུ་དཔུག་། མཁོ་པོ་སྤྱི་མཁོ་གཤེར་མཁོ་གཤེར་གྱུར་གསུམ། དེ་ལ་རྒྱུ་མཁུ་
བད་ཀན་ལྟ་དང་བཞི། ལིང་ཐོག་རབ་རིབ་དེའི་བའང་དེ་བཞིན་ལོ། འགྲིལ་ལ་སྤྱི་ལོ་ལྟ་དང་བར་འགྲིལ་གསུམ། ལྟ་
འགྲིལ་ཤ་སྤྱི་ཤ་མཛོར་རྩ་དང་། ལྟ་རིབ་ལིང་རོས་ལེབ་དང་རྣམ་པ་ལྟ། རྣམ་འགྲིལ་རྒྱུ་འབྱུགས་རྩ་མདངས་ཉམས་པ་
གཉིས། བར་འགྲིལ་རྒྱུ་མཁུ་བད་ཀན་འདུས་པ་བཞི། ལྟ་མཁུ་རྩ་གསུམ་མཁོ་མཁུ་དེའི་བར་འདོད། །

2 Классификация. Пять [основных] категорий: слезотечение мигчху (*mig chu*), жжение мигцхаг (*mig tshag*), лингтог (*ling thog*), рабриб (*rab rib*), дриб (*'gribs*). Слезотечение мигчху (*mig chu*) – семь [болезней]: из-за лунг, трипа, крови, бекен, сложное, синбу, дранген (*sgra ngan*). Жжение – три [группы]: камцхаг (*skam tshag*), щерцхаг (*gsher tshag*) и мучительная болезнь дунгва (*gdung ba*), у которой есть четыре [подвида]: от лунг, трипа, крови или бекен. Такие же разновидности есть у лингтог (*ling thog*) и рабриб (*rab rib*). У дриб (*'gribs*) – содлонг (*srod long*), и ещё три: наружный (*phyi 'gribs*), внутренний (*nang 'gribs*) и средний (*bar 'gribs*). У наружного дриб (*phyi 'gribs*) пять разновидностей: когда [глаз] закрывает щалхаг (*sha lhag*), щадзер (*sha 'dzer*), цадра (*rtsa gra*), нгориб (*sngo rib*), лингро (*ling ro*). У внутреннего (*nang 'gribs*) — две: чхутруг (*chu 'khrug*) и цаданг ньямпа (*rtsa mdangs nyams pa*). У среднего дриб (*bar 'gribs*) — четыре: от лунг, трипа, бекен и сложный. Так выделяется 33 заболевания глаз.

དེ་ཉུགས་མཁོ་མཁུ་ལྟ་ན་ལ་རྒྱུ་གྱུར་པ། མཁོ་མཁུ་འཛོག་ཅིང་རྩལ་གྱིས་གང་སྤྱི་མཁུ་ལྟ། འཛོམ་པར་དཀའ་དང་རྩལ་མེད་
འབྱེད་འཛོམ་བྱེད། རྒྱུ་དང་བད་ཀན་ལྟ་སྤྱི་མཁོ་མཁུ་འཛོག་།

3.1.1 Их симптомы. При болезни слезотечения - мигчху (*mig chu*) от лунг будет слезотечение и ощущается «песчинка» в глазу, их трудно закрыть или они несвоевременно моргают, из-под век сочатся жидкость, слизь, кровь или гной.

མཁུ་གྱུར་ཚད་མར་འདུལ་ཞིང་འབྱུང་ཕྱན་བྱུང། གཤམ་ཞིང་སྤྱི་མཁུ་ལྟ་སྤྱི་མཁུ་བཅས་འཛོག་།

3.1.2 При [болезни] от трипа [на веках] будет жжение, покраснение, они гноятся, покрываются мелкой сыпью, зудят, отекают, из них выделяются чхусер и гной.

ཁག་གྱུར་བྱག་ཆེ་འབྱུང་ཕྱན་དམར་པོས་བྱབ། །

3.1.3 При [болезни] от крови — сильная боль, [веки] покрывает мелкая красная сыпь.

བད་ཀན་ལས་གྱུར་འབྱུང་ཕྱན་དཀར་པོས་གང་། །མིག་ནང་འབྱར་ཞིང་གཡའ་ལ་བྱག་ཆུང་བ། །

3.1.4 При [болезни] от бекен — [веки] покрыты мелкой белёсой сыпью, прилипают к глазам, зуд, боли несильные.

འདུས་གྱུར་མིག་འཁྱིལ་ནང་དུ་བྱག་ཆ་སྒངས་མཆི་མ་འཇག་ཅིང་མིག་མཆུ་འབྱར། །

3.1.5 При сложной [болезни] (*'dus*) «глаза тают», ресницы заворачиваются внутрь, будет жжение, отёчность, слезотечение, веки слипаются.

མིན་གྱུར་མིན་བྱ་བྱས་འདོད་གཡའ་བ་འབྱུང་། །

3.1.6 При [болезни] от синбу (*srin bu*) хочется тереть место его проникновения, появляется зуд.

བྱིས་པའི་མིག་ནང་སྒྲིངན་སྒྲེ་ཆོ། །མ་ནད་ལས་བྱུང་དམར་ཆ་འབྱར་ཞིང་སྒྲངས། །ལག་པས་མིག་དང་སྒྲིང་ཉེད་གསོ་དཀའ་ཡིན། །

3.1.7 Детская болезнь глаз дранген (*sgra ngan*) возникает, когда режутся зубы. Она вызывается нарушением жизненных начал у матери. При этом [глаза] краснеют и

отекают. Поскольку [ребёнок постоянно] трёт рукой глаза и нос, [заболевание] трудноизлечимо.

མིག་ནད་སྐྱམ་ཆག་བད་རྒྱུ་ལས་ཀྱི་པ། མིག་སྐྱམ་རྩལ་ཅིང་ཆ་ལ་བསེར་བུ་གཞོན། །

3.2.1 Болезнь глаз камцхаг (*skam tshag*) возникает от бекен и лунг: в глазах сухость, [ощущение] грубости и жжения, ветер вредит.

གཤེར་ཆག་ཁྲག་དང་མཁྲིས་པ་ལས་ཀྱི་པས། དམར་ཆ་ཉི་མ་མི་བཟོད་མཆེ་མས་ཁེངས། །

3.2.2 Щерцхаг (*gsher tshag*) возникает от крови и трипа: будет краснота, жжение, [больной] не переносит солнце, [глаза] наполнены слезами.

གདུང་བའི་མིག་ནད་རྒྱུ་ཀྱང་ལུ་བྱེད། རྩལ་གྱིས་གང་ངམ་བུས་སྐྱམ་བྱེད་པ་དང་། མགོ་འཁོར་ན་བ་ལྟར་ཞིང་མིག་
དམར་སྐྱངས། མཁྲིས་ཀྱི་ཆ་སྐྱངས་དམར་འབྲུལ་སེར་པོར་མཐོང་། མེ་མདག་གཏོར་སྐྱམ་མཛེར་ཐབས་བྱལ་པ་ཡིན། ཁྲག་
ཀྱི་ཤིན་ཏུ་ན་ཞིང་རེག་མི་བཟོད། མེ་ཉི་མི་བཟོད་མིག་དམར་དམར་པོར་མཐོང་། བད་ཀན་གཡལ་སྐྱངས་མིག་གི་འབྲས་བུ་
ལྷ། གདུང་བ་ཕལ་ཆེར་སོ་དང་ལྷུང་འགྲམ་དང་། མཁུར་ཆོས་མགོ་བོ་ན་ཞིང་རིབ་ཆབས་ཆེ། །

3.2.3 При мучительной болезни глаз дунгва (*gdung ba*) от лунг [состояние] то хуже, то лучше, [в глазах] ощущение песка или дуновения, а также головокружение, шум в ушах, глаза красные и отёчные. [Если болезнь] от трипа — будет жжение, отёчность, краснота, нагноение, [больному] всё видится желтоватым, [веки] покрыты высыпаниями, которые жгутся как рассыпанные угольки. [Если болезнь] от крови — болит очень сильно, [к глазам] не притронуться, [больной] не переносит огня и солнца, глаза красные и всё видит красноватым. [Если болезнь] от бекен — будет зуд, отёчность, глазное яблоко «тает». Как правило при дунгва (*gdung ba*) болят зубы, виски, скулы и голова, велика опасность перехода в дриб (*'gribs*).

ལིང་ཐོག་མིག་འབྲས་དཀར་ནག་སྒྲིང་དག་ཏུ། རྒྱུང་གྱུར་ཚྱེ་སྒྲིབ་མཁྲིས་པ་ཐིག་ལེ་སེར། ཁྲག་གྱུར་མཚན་གྱིས་གཙོས་འབྱུང་
དམར་པོར་འོང་། བད་ཀན་ལས་བྱུང་མཐུག་ཅིང་སྐྱུ་བས་གཡོགས། ཀླན་ལ་བྱག་ཆེ་རྩལ་ཅིང་མཆེ་མ་འབྱུང་། མཐོང་བྱེད་
སྒྲིང་བྱུང་བཅས་གཟེར་འདྲ་གསོ་དཀའ། །

3.3 Лингтог (*ling thog*) появляется над «белой и чёрной» [частью] глазного яблока. Возникший от лунг голубоватый и тонкий, от трипа — похож на желтую каплю, от крови или от повреждения оружием — красный, от бекен толстый, белёсый, обширный. Во всех случаях — будут сильные боли, [сам лингтог] грубый, появляется слезотечение. [Лингтог (*ling thog*)], возникший точно над зрачком, похожий на медный гвоздик излечивается плохо.

རབ་རིབ་ནད་དེ་མིག་ཚུའི་ནང་དུ་འཇུག། དེ་ཡང་རིམ་པ་བཞིན་དུ་འཇུག་འགྱུར་ཏེ། དང་པོར་ལྷགས་ཆེ་རེས་གསལ་རེས་མི་
གསལ། །

3.4.1 [Вначале] болезнь рабриб (*rab rib*) входит в слёзную жидкость, а затем последовательно развивается. На первой стадии вхождения [зрение] то чёткое, то нечёткое.

གཉིས་པར་ལྷགས་ཆེ་ཐག་རིང་ཚུང་མི་མཐོང་། ཉེ་ཞིང་གཟེར་བལྟས་ལེགས་མཐོང་གོ་ལོག་སྣང་། སྒྲིང་འོག་གཡས་གཡོན་ཉེ་
རིང་ལོགས་མི་གསལ། འདི་དུས་རབ་རིབ་ཅེས་བྱ་གསོ་བ་སྦྱིམས། རྒྱུང་གྱུར་དུ་བ་རབ་རིབ་སྐྱེ་ཤད་དང་། སྐྱང་བྱ་འོད་མཐོང་
གཟུགས་ཀླན་གཡོ་བར་སྣང་། མཁྲིས་གྱུར་སྒོག་དང་མེ་སྒྲོན་མ་བྱའི་སྒྲོ། ཁྲག་གྱུར་དམར་ལ་བད་ཀན་སྐྱེ་འཐིབས་འགྱུར། །

3.4.2 На второй стадии вхождения [больной] не видит далёкое и мелкое, а близкое и если всмотреться — видит хорошо, [а также предметы могут] восприниматься неверно, нечётко видит верхнюю или нижнюю сторону, правую или левую, близко или далеко. Это и называется «рабриб» (*rab rib*), в это время и нужно сосредоточиться на лечении. [При болезни] от лунг, [перед глазами плавают] дымок, мельтешат [пылинки], тонкие волоски, мушки, светлые пятна, всё кажется подвижным. От трипа — [перед глазами как будто вспышки] молний, искры или «глазки» павлиньих перьев. От крови — [перед глазами] краснота, от бекен — тёмная пелена.

གསུམ་པར་ཞུགས་ཆེ་སྟེང་མཐོང་འོག་མི་མཐོང་། །རས་ཀྱིས་མིག་བཀའ་ལྟར་མཐོང་ནད་མདོག་སྣང་། །

3.4.3 На третьей стадии вхождения [больной] видит верхнее, а нижнее не видит, как будто смотрит через ткань, закрывающую глаза. Всё воспринимается в цветах болезни.

ཐོན་པོ་ཞེས་བྱའི་རིམ་པ་བཞིར་བྱིན་ནས། །རྒྱལ་མོ་ཁེབས་ཏེ་མོང་བར་འགྱུར་བ་ཡིན། །

3.4.4 Когда наступает четвёртая стадия, которая называется «голубой», зрачок закрывается и наступает слепота.

འགྲིབས་པ་སྟོད་མོང་ནག་པོ་ལང་ལིང་ཁེབས། །

3.5.1 Дриб ('gribs). При содлонг (*srod long*) чернота накрывает волнами.

ག་ལྟག་སྐྱོ་བོ་བྱུག་ཚུང་དལ་བྱས་སྟེ། །ཤ་འཛོར་ར་རིལ་ལྟ་བུར་དམར་ལ་འབྱུར། །དེ་རྒྱས་མདོག་ནག་རྒྱ་ཆེ་མཐུག་པ་ཡིན། །ཙུ་ཡི་བྱ་བས་མཐུག་ཁྱབ་དེ་ཉིད་དོ། །སྟོ་རིབ་སྟོང་སྟེན་ལྟ་བུས་ཁྱབ་པ་སྟེ། །ལིང་རོ་སྐབ་དང་མཐུག་པས་སྟོབ་པ་གཉིས། །མཐུག་པོ་སྟོ་མ་ཆ་དོག་མིག་གཉིས་སྣང་། །

3.5.2 Щалхаг (*sha lhag*) — белёсый, малоблезненный, растёт медленно. Шадзер (*sha 'dzer*) — округлый, красный и выпирающий, увеличившись и почернев, остаётся большим и плотным. При цадра (*rtsa gra*) — [глаз] густо покрыт сосудистой сеткой. При нгориб (*sngo rib*) [глаза] покрываются тонкой плёнкой, похожей на яичную. При лингро (*ling ro*) помеха бывает двойкой: толстой и тонкой. Толстая — как взорванное зерно или кусок соли. Если такая на обоих глазах — нужно отказываться.

ཐུ་འབྲུགས་མཚེ་གཉིས་འདྲེས་ཏེ་སྒྲག་ཚེ་འདྲ། །རྒྱལ་མོའི་རྩ་མདངས་ཉམས་པས་ནག་སང་འོང་། །

3.5.3 При болезни чхутруг (*chu 'khrug*) оба «озера» сливаются и делаются как чернила. При цаданг ньямпа (*rtsa mdangs nyams pa*) — ослаблении «блеска» каналов зрачка наступает чернота.

རྒྱང་འགྲིབས་ཉི་མ་མཁྲིས་འགྲིབས་བྱག་མིག་དང་། །བད་ཀན་ཟླ་བ་འདུས་པ་འཇའ་ཚོན་འདྲ། །རྟགས་ལས་ནད་ངོས་མ་
འདྲེས་སོ་སོར་བབྱུང་། །

3.5.4 Дриб от лунг похож на солнце, от трипа — на глаза совы, от бекен — на луну; сложный — на радугу. По этим признакам [доктор] выхватывает каждую болезнь в отдельности, не путая их [между собой].

གསོ་བའི་ཐབས་ལ་སྦྱི་དང་བྱེ་བྲག་གཉིས། །

4 В методах лечения две [группы]: в общем и в частности.

སྦྱི་ཅ་སྒྲན་དབྱེ་ཟས་སྦྱོང་བཞི་ཡིས་བཅོས། །

4.1 В общем — лечат четырьмя [средствами]: лекарствами, процедурами, питанием и образом жизни.

སྒྲན་དུ་གསལ་བྱེད་ཐེ་གུ་འབྲས་གསུམ་མར། །ཨ་བ་བཙེ་ལ་སོགས་ཁོང་དུ་བཏང་། །

4.1.1 Лекарства. Внутрь назначают *gsal byed lde gu*, масло *'bras gsum [sman] mar* (трёх плодов), *a ba bco lnga* и прочее.

དབྱང་དུ་སྐྱུ་མ་འཆོས་འཁྲུགས་སྐྱུགས་གཏར་ག་བྲ། །ཐོང་རོས་རྒྱ་མཚོའི་སྐྱ་བ་སྤང་སྟོས་དུང་། །ཐཱ་ཅི་ཡུ་ཐུ་ལ་སྐྱུ་ཐེ་ལ་སྐྱུར་
ལས། །ཅན་དན་གྱུར་གྱུ་མ་རྒྱུ་ཚ་ཚ་བ་གསུམ། །ཀ་ར་སྤང་སྐྱུར་བྱུགས་ན་མིག་གི་ནད། །རབ་རིབ་ཤ་མཛོར་ཚག་འབྲིབས་ནད་
གྱུ་སེལ། །

4.1.2 Процедуры. Следует проводить промасливание, промывание, вызывать рвоту, делать кровопускание. Втирание мази на меду из *ldong ros, rgya mtsho'i lbu ba, spang spos, dung, gla rtsi, utpal, sug smel, skyer khaNDa, tsan dan, gur kum, rgyam tshwa, tsha ba gsum* (три жгучих) и сахара устраняет все болезни глаз такие как рабриб (*rab rib*), щадзер (*sha 'dzer*), жжение и дриб (*'gribs*).

ཟས་སྦྱོང་ཚ་སྐྱུར་བྱུངས་བཅོང་སྟོག་ཟ། །སྤེ་ཚོད་ལོ་བཤུར་མར་ནག་བྱུར་སྐྱུག་དང་། །

4.1.3 Диета и образ жизни. Жгучего, кислого, протухшего, старого, лука, чеснока, крапивы, лебеды, несвежей зелени, горчичного масла, тёмного бурам (*bur smug*);

དུ་བ་བསེར་བྱ་ཁ་བ་ཆགས་པ་སྦྱོང་། །དྲག་ཤུལ་སྐད་ཆས་འདོན་པ་ལ་སྟོགས་སྤང་། །

4.1.4 А также дыма, ветра, снега, половой жизни, физического напряжения и громкого крика и прочего — надо избегать.

ཁྱད་པར་མིག་རྒྱ་རྒྱུང་གྱུར་གྱུ་མ་དང་། །མར་རྩིང་རྒྱུར་བསྐོལ་སྐྱ་སྐྱན་མིག་བརྟ་བྲ། །སྐྱུར་པའི་ལུ་རུ་ཞོ་སྤང་སྐྱུར་བྱུག། །

4.2.1 В частности, при слезотечении-мигчху (*mig chu*) от лунг закапывание в нос вскипячённых в воде *gur kum* и старого масла укрепляет глаза; смазывают их кхандой *skyer pa* с грудным молоком и мёдом.

མཁྲིས་གྱུར་འབྲུམ་པ་བཞར་རྩེས་རྒྱ་དོན་བཟུ། །ག་བྱར་དོམ་མཁྲིས་ཡུང་བ་ཨ་རུ་ར། །རུ་ཞོ་སྤང་ཅི་སྐྱུར་ལ་བྱུག་པར་བྲ། །

В случае трипа, высыпания соскоблить, а затем промыть тёплой водой. Нужно смазывать составом из *ga bur, dom mkhris, yung ba, a ru ra*, грудного молока и мёда.

ཐག་གུར་འབྲུམ་པ་བཞར་ཞིང་གང་ཉེ་གཏར། བཙོང་དང་སྐྱེར་པ་རྒྱ་སྐྱེགས་རྒྱན་འབྲུམ་དང་། ལྷུང་ལ་བསྐོལ་གང་ཀ་ར་མིག་
ཏུ་སྒྱུ།

В случае крови высыпания соскоблить, выпускать кровь из ближайшего сосуда, закапывать в глаза холодный отвар из *btsod, skyer pa, rgya skyegs, rgun 'brum, utpal* и сахара.

བད་གུར་འབྲུམ་པ་བཞར་ལ་ནག་མཚུར་དང་། ཁྲི་ཁྲི་ཁྲི་དང་རྒྱ་ཚྭ་ཐོང་རོས་དང་། ལྷུང་ཟེལ་སྒྲང་དང་སྐྱེར་ལ་མིག་ཏུ་
སྒྱུ། མདུང་ཅེ་ཙན་དན་དཀར་པོ་ཤིང་མངར་བཙོང་། ལྷུ་མཁན་རྒྱ་ལ་སྐྱེངས་པ་མིག་ལ་འབྲུག་ མིག་ནད་ཅི་ལས་གུར་གང་
འཕྲལ་རྒྱག་གཙོ།

В случае бекен сыпь соскоблить и закапывать в глаза состав из *nag mtshur, pi pi ling, rgya tshwa, ldong ros* и *stang zil* с мёдом; смазывать глаза замоченными в воде *mdung rtse, tsan dan dkar po, shing mngar, btsod, zhu mkhan* — это быстро снимет боли, от чего бы они не возникали.

འདུས་པའི་མིག་རྒྱ་རྩི་མ་ཕྱིས་བྱས་ལ། སྐྱེར་པའི་ལྷུ་ཐོང་རོས་ཟངས་ཕྱེ་དང་། རྒྱག་མཚུར་བྱི་རྒྱག་ཟངས་ནད་སྒྲངས་ལྷུ་
སྒྱུ། བྱི་རྒྱག་ནག་མཚུར་ཟངས་ནད་བཞག་པ་བྱུག།

При сложном мигчху (*'dus pa'i mig chu*) ресницы выправить и закапывать жидкость из замоченных в медной посуде кханды *skyer pa, ldong ros, zangs phye, nag mtshur*, и *byi rug*; смазывать выдержанными в медной посуде *byi rug* и *nag mtshur*.

མིན་གུར་བ་སྒྱེའམ་རྟ་སྒྲངས་དྲུགས་བྱས་ནས། རྩོར་པ་བརྟོལ་ལ་ནག་མཚུར་རྒྱ་ཚྭ་དང་། འབྲས་བུ་གསུམ་དང་སྒྲང་ཅི་སྐྱེར་པ་
བྱུག།

В случае синбу (*srin bu*) — ставить компресс из конского или коровьего навоза; вскрыть пузырёк и смазывать составом из *nag mtshur*, *rgya tshwa*, *'bras bu gsum* (три плода), смешанных с мёдом.

མིག་ནད་སྒྲིང་ན་མ་རྒྱུ་ལྷན་ཁྲུ་བྱ། ཁེང་ཕྱོམ་ནིམ་པ་རྟོང་ལེན་སེར་པོ་གཉིས། རངས་བྱེ་རུ་ཞོ་སྒྱར་བ་མིག་ལ་བྱུག རྒྱ་སེར་
རྒྱ་ཁྲུག་གྲ་མཚམས་ནས་འཛག་ན། ཁ་རུ་བྱལ་དྲོག་སྒྲང་ཅི་དྲི་ཆུས་བསྟ། དེ་རྩེས་ག་བྱར་དོམ་མཁྲིས་སྒྱེར་ཁུ་བྱུག །

При глазной болезни дранген (*sgra ngan*) следует дать рвотные или слабительные на основе *ma nu*, смазывать глаза [составом из] *seng phrom*, *nim pa*, *hong len*, *ser po gnyis* (два жёлтых), *zangs phye* с грудным молоком. Если из-под век сочатся чхусер, гной и кровь, следует промывать [глаза] мочой с *a ru ra*, *bul tog* и мёдом, а затем смазывать составом из *ga bur*, *dom mkhris* и *skyer khaN*.

སྒྲིང་ཚག་དྲི་ཚ་སེར་པོ་ཅུ་གང་དང་། ཁམར་གསར་ཀ་ར་མེ་ལོང་གཡའ་ལྷངས་བྱུག ཡང་ན་མི་སྒྲིང་མར་སྒྱར་རུས་ལྡན་
བསྐྱེགས། རྩལ་བ་མར་གསར་མེ་ལོང་གཡའ་སྒྱར་རམ། རག་དུད་མར་གསར་མེ་ལོང་གཡའ་སྒྱར་བྱུག །

4.2.2 При камцхаг (*skam tshag*) — смазывать составом из *ti tsha ser po*, *cu gang*, сливочного масла, сахара и налётом зеркала, или составом из тхалва человеческих волос, смешанных с маслом и подвергнутых усиливающему обжигу, налёта с зеркала и сливочного масла или *rag dud* со сливочным маслом и налётом с зеркала.

གཤེར་ཚག་དངུལ་རྩ་མིག་རྩ་ལྷ་ཅི་གཏར། རྒྱེར་པའི་ཁར་ར་འོ་སྒྱར་བ་བྱུག མིག་ཚག་ཀུན་ལ་སག་ཅི་ཚ་བ་གསུམ། ཡུང་བ་
དུང་དང་དྲི་ཚ་སེར་པོ་དང་། ཁམར་གསར་མེ་ལོང་གཡའ་དང་སྒྱར་ལ་བྱུག ཁཆིན་པ་ཚོན་པོ་ཆུར་སྒྲངས་ཆུ་སེར་བཏོན། འིབ་
བརྒྱངས་མར་བཙོས་ཚ་གསུམ་སྒྲང་ཅི་བཏང། ཁཆིན་པའི་རྒྱངས་པས་མིག་ཚག་སེལ་བར་བྱེད། །

При щерцхаг (*gsher tshag*) — сделать кровопускание из сосудов *dpral rtsa*, *mig rtsa* или *sna rtse*; смазывать кхандой *skyer pa* с молоком. При всех видах жжения - мигцхаг (*mig tshag*) нужно смазывать составом из *sag rtsi*, *tsha ba gsum* (три жгучих), *yung ba*, *dung*, *ti tsha ser po*, сливочного масла и налёта с зеркала. Ещё

горячую печень вымочить в воде, пока она не пожелтеет, тщательно отбить и сварить в масле с добавлением трёх жгучих (*tsha ba gsum*) и мёда. Испарения от такой печени устраняют жжение-мигцхаг (*mig tshag*).

གདུང་བའི་མིག་ནད་རྒྱུ་ལྟར་འབྲས་གསུམ་མར། སྦྱིན་མའི་སྤེང་དང་ལྷག་པའི་སྦྱ་འཁྱིལ་དང་། རྒྱུ་པའི་རྟིང་པའི་དྲེག་
མཚམས་མེ་བཙའ་གདབ། བྲག་མཁྱིས་ལས་ལྟར་ཁོང་སྤྱང་གཏར་ག་བྱ། ཤིང་མངར་སྦྱར་བ་ཀླ་ཀ་རི་ཡི། ལྡར་ར་གན་དུང་
བ་ན་ལེ་ཤམ། སྦྱར་བསྐྱུས་དམར་ཚག་གཟེར་ཞིང་འདུལ་བ་སེལ། གསལ་བྱེད་དགུ་པའི་ཐེ་གུ་བཏང་བར་བྱ། བད་ཀན་སྦྱགས་
བྱས་ནིམ་པ་འབྲས་བྱ་གསུམ། ཁེང་ཕྱོམ་བ་ཤ་ཀ་ཁུ་བྱོ་འཇམ་བྱུག། མར་རྟིང་ཚ་བ་གསུམ་དང་སྦྱར་བ་བཟའ། །

Если мучительная болезнь глаз дунгва (*gdung ba*) связана с лунг, назначают масло трёх плодов (*'bras gsum mar*), прижгают точки над бровями, *ltag pa'i spu 'khyil, rting pa dreg mtshams* на пятке. Если связана с кровью и трипа, нужно вычищать изнутри и делать кровопускание, наносить состав из кханды *shing mngar, skyer pa, kaNDa ka ri*, вместе с *ra gan dud pa* и *na le sham* — он устраняет покраснение, жжение, боли и нагноение; давать пасту-дегу *gsal byed dgu pa*. Если [болезнь] вызвана бекен — применять рвотные, смазывать тёплым отваром из *nim pa, 'bras bu gsum* (три плода), *seng phrom, ba sha ka*; пусть больной ест лечебное масло из трёх жгучих (*tsha ba gsum*) на старом масле.

ཁེང་ཕྱོག་བྲག་མཁྱིས་མཚོན་གྱིས་གཙུག་པ་ལ། འབྲས་སྦྱན་གཏར་ག་སྦྱར་ཁུ་བྱོམ་མཁྱིས་བྱུག། རྒྱུ་ལྟར་ལྷན་མར་བཟའ་
བདུག་སྦྱོག་ཁབ་བཏང་། བད་ཀན་ལས་ལྟར་ཉ་མག་ཤ་ཡིས་བཤེག། ཀླན་ལ་ཨ་རུ་བུལ་རྟིག་དྲི་རྒྱས་བཟུ། ཡང་ན་རྟོ་མཁྱིས་
རྟོ་མཁྱིས་ཀ་ར་བཏང་། མཚོ་སྦྱིན་བཙན་དུག་ཞིམ་ཐེག་རྒྱ་ཚྭས་སྦང་། །

4.2.3 При лингтхог (*ling thog*) из-за трипа, крови или повреждения оружием [применяются] промывающие лекарства и кровопускание, нужно смазывать кхандой *skyer pa* и *dom mkhris*. В случае лунг — есть и делать ингаляции [парами] топлёного масла, давать гог-чхаб (*sgog-chab*). В случае бекен [лингтхог (*ling thog*)] разрушают мясом рыбы и свининой. Во всех случаях промывать мочой с *a ru ra* и *bul tog*. Или посыпать [составом] из *rdo mkhris, dom mkhris* и сахара, а снимать — составом из *mtshe, spyin, btsan dug, zhim thig le, rgya tshwa*.

ལིང་ཐོག་རྟིངས་ནས་བྱ་དག་འབྲས་བྱ་གསུམ། རྩ་ཏྲ་ཀ་རའི་ཕྱེ་མ་བཏབ་པས་སེལ། སྤང་མ་འགྲོན་བྱ་ཐོང་རོས་བཅག་ཡུག་
ནམས། རྩུ་མཚོའི་ལྷ་བ་མགོ་རུས་སྤང་བེལ་དུང་། ཁྱིམ་བྱའི་སྒོ་ང་སྤྱར་བསྐྱས་ལིང་ཐོག་གཅོད། རྩུ་གང་གྱར་གྱུམ་ག་བྱར་སྤྲ་ཅི་
དང་། ལིག་བྱ་མིག་བཏགས་ཀ་ར་སྤྱར་བ་བྱུག། སྤང་ལུམས་བྱས་རྗེས་སྤོས་སྤྱོད་ཆོར་བ་དང་། ལ་ཆའི་དུད་པས་བདུགས་རྗེས་
ཕྱགས་ཀྱས་བཤུ།

Когда лингтхог (*ling thog*) застарел его устраняют, посыпая порошком из *shu dag*, *'bras bu gsum* (три плода), *ru rta* и сахара. Отсекает лингтхог (*ling thog*) нанесение смеси *spang ma*, *'gron bu*, *ldong ros*, *btsag*, *yug*, *rgya mtsho'i lbu ba*, *mgo rus*, *stang zil*, *dung* и белка куриного яйца. Можно смазывать измельчённой смесью *cu gang*, *gur kum*, *ga bur*, *gla rtsi*, *lig bu mig* и сахара. После ванночки из барды, когда появится ощущение распухания, приложить сажу сургуча (*la cha*), а затем снять железным крючком.

རབ་རིབ་གྱུན་ལ་ཤིང་མངར་ར་མཉེ་གཉིས། ཀླུ་ཀ་རི་ལྷུ་ལྷལ་ཨ་རུ་ར། བི་བི་ལིང་དང་ཀ་ར་རྒྱན་འབྲུམ་དང་། ར་འོ་བ་མར་
འབྲས་གསུམ་བ་ཤ་ཀ། བསྐྱས་ཁུས་རབ་རིབ་སེལ་བར་བྱེད་བ་ཡིན། འབྲས་གསུམ་ཤིང་མངར་སྤང་ཅིའི་ཇེ་གྱ་སྤྱར། ཉལ་ཁར་
བཟའ་ཁིང་སྒྲ་གཅིག་པན་ཟས་བཞེན།

4.2.4 Для всех видах рабриб (*rab rib*): сгущённый отвар из двойки *shing mngar* и *ra mnye*, *kaNDa ka ri*, *utpal*, *a ru ra*, *pi pi ling*, сахара, *rgun 'brum*, козьего молока, коровьего масла, *'bras bu gsum* (три плода) и *ba sha ka* устраняет рабриб. Приготовить пасту-дегу на меду из *'bras bu gsum* (три плода) и *shing mngar* и принимать её перед сном, на протяжении месяца придерживаться только полезной пищи.

སྤྱུ་བྱའི་ཁུ་བ་འཐུངས་ན་རབ་རིབ་སེལ། ཁྱ་ཅ་ཤིང་མངར་ཕྱགས་ཕྱེ་ཀ་ར་སྤང་། མར་རྟིང་འབྲས་བྱ་སྤྱར་བས་རབ་རིབ་
སེལ། ཨ་རུ་སྤང་ཅི་རྒྱན་དུ་ཟས་གོང་བཞེན།

Если пить отвар *skyu ru ra* — это устранит рабриб. [Паста-дегу] из *ta tsa*, *shing mngar*, *lcags phye*, сахара и мёда в смеси с *'bras bu gsum* (три плода) и старым

маслом устраняет рабриб. [А также] постоянное употребление *a ru ra* с мёдом перед едой.

ཅོང་ཞི་བསེལ་གསུམ་ཞུགས་འབྲས་བུ་གསུམ། ཁོ་སྒོད་ཤིང་མངར་བྲག་འཁྱུ་སྤུལ་གྱི་ཤ། ལྷགས་ཕྱེ་ཨ་བ་ནམ་གཉིས་ཀ་ར་
སྤྱར། ཡུན་དུ་བསྟེན་ན་མིག་གི་བཅུད་ལེན་གྱིས། །

Длительное употребление состава из *cong zhi*, *bsil gsum* (три охлаждающих), *utpal*, *'bras bu gsum* (три плода), *go snyod*, *shing mngar*, *brag zhun*, *sbrul sha*, *lcags phye*, *a ba nam gnyis* (два вида *a ba*) и сахара будет чудленом для глаз.

སྤང་མ་གསེར་དོ་ཤིང་མངར་ན་ལེ་ཤམ། འོ་མར་སྤངས་ལ་དུ་བ་མ་ཤོར་བསྟེག། རྩེ་གུ་བྱགས་པས་རབ་རིབ་སེལ་བར་
བྱེད། སྤང་མ་ཤིང་མངར་བར་སྤྱར་ན་ལེ་ཤམ། རྒྱུ་བྱགས་རིལ་བུ་དར་བསྐྱས་རབ་རིབ་སེལ། ཞུགས་སྐྱེར་པའི་ཁར་ཆ་བ་
གསུམ། རུ་རྟ་ཨ་རུ་ར་ཡིས་རབ་རིབ་འཕྱག། །

Вымочить в молоке смесь из *spang ma*, *gser rdo*, *shing mngar* и *na le sham* и сжечь без выхода дыма. Втирание такой пасты-дегу излечивает рабриб. Пилюли или нанесённый на шёлк состав из *spang ma*, *shing mngar*, *ba ru ra*, *skyu ru ra* и *na le sham* устраняет рабриб. А также его «стирают» [состав] из *utpal*, *skyer pa'i khaNDa*, *tsha ba gsum* (три жгучих), *ru rta* и *a ru ra* .

སྤུལ་གྱི་རོ་གཅིག་སྟེག་པའི་རོ་བཞི་ནམས། ཉི་ཤུ་རྩ་གཅིག་འོ་མར་བསྐྱུལ་པའི་མར། བྱིས་བྱ་གསེས་པའི་བྱུན་གྱི་ལྷ་གུ་
བྱག་ཁལ་ལྷིང་བྱ་ཚོད་ལྟ་བུའི་མིག་འཕྲོག་འགྱུར། །

Из масла, сбитого из молока, в котором 21 день выдержали одну тушку змеи и четыре тушки скорпионов, и помёта петуха, сделать пасту-дегу и втирать. От этого зрение станет, как у парящего в небе грифа.

ཨ་རུ་ར་དང་དོམ་མཁྱིམ་རྒྱ་སྒྲིགས་དང་། །སྒྲ་ཅི་བུལ་ཏྲོག་ཚུ་གཙང་ལའར་སྟོད་སྦྱངས། །མིག་ཏུ་གཏོགས་པས་སྒྲིམ་གཡོགས་
རབ་རིབ་སེལ། །ཡིང་རོ་རྩ་དྲ་ལ་སོགས་འགྲིབས་ཀུན་གཙོད། །

Закапавание в глаза настоя из *a ru ra, dom mkhris, rgya skyegs, gla rtsi* и *bul tog* в чистой воде в бронзовой посуде устраняет пелену рабриб, застилающую [зрение], убирает все виды дриб ('*gribs*), такие как лингро (*ling ro*), цадра (*rtsa dra*) и другие.

ག་བུར་སྒྲ་ཅི་རྒྱ་ཚྭ་སྟོང་ལ། །ཇོ་ན་ག་ཤ་རི་བད། །ག་ཏྲོ་ཤ་རི་བད། །བྱུག་ནན་ཤ་རི་བད་སྟུ། །སྒྲ་བ་བཅད་དེ་སྟོང་སྒྲིམ་ཁྱེ་བར་
བསྒྲས། །འདེབས་དུས་ཉི་ཤུ་རྩ་རེ་ཁོང་དུ་བཏང་། །སྒྲ་བྱུགས་སྒྲགས་གདབ་འགྲིབ་བྱེད་མ་ལུས་སེལ། །

На *ga bur, gla rtsi, rgya tshwa* и яйцо беззвучно начитывать мантру:

«ОМ НАГА ЩАРИ БЕТ ГАТО ЩАРИ БЕТ ТХУГНЕН ЩАРИ БЕТ СОХА»

пока белок яйца не расплавится. Начитав мантру двадцать один раз, давать [эту смесь] внутрь и смазывать ей глаза, начитывая мантру — это устранил без остатка всё, что мешает [зрению].

ཉ་ཕག་སྟོང་གོ་སྟོད་རྒྱན་དུ་བཏེན། །རྒྱང་བུ་འབྲི་མར་ཕག་ཚེལ་གོ་སྟོད་བྱུག །རྒྱང་རྩེན་མི་བྱ་གཞོད་པའི་ཟས་སྟོད་བསྟུང་། །

Надо постоянно употреблять рыбу, свинину, яйца, *go snyod*, втирать масло самки яка и свиной жир с *go snyod* в вымытые ноги, не ходить босиком, остерегаться вредящей пищи и образа жизни.

སྟོད་ཡོང་ན་ལེ་ཤམ་དང་ཞོ་སྦྱར་བྱུག །བ་སྒྲིམ་མཆེར་པའི་ནང་དུ་བི་བི་ཡིང་། །བརྩུག་བཞེགས་གི་བ་སྒྲམས་སྦྱང་སྦྱར་ཇེ་གུ་
བྱུག །ར་མཆེན་དམར་པོ་ཟས་ན་སྟོད་ཡོང་སེལ། །

4.2.5 При содлонг (*srod long*) смазывают [глаза] смесью шо и *na le sham*; пастой-дегу на меду из высушенных в тени после запекания коровьего помёта и козьей селезёнки, начинённых *pi pi ling*. Поедание красной козьей печени снимает содлонг (*srod long*).

ཤ་མཛེར་གསར་དུས་ཁྲག་མཁྱིལ་ལྟ་བུར་བཅོས། རྟིངས་ནས་ཁབ་ཚེས་ཕྱག་ལ་མཐེབ་མོས་མཉེ།

Щадзер (*sha mdzer*) в свежем состоянии нужно лечить подобно крови и трипа, а застарелый проколоть острием иглы и массировать пальцем.

ཤ་ལྟག་ཅ་ང་ཤ་མཛེར་རྒྱས་པ་ན། །དང་པོ་ཁྲག་གཏར་ལྷན་གྱིས་བཅོས་བྱས་ལ། །དྲུགས་བྱས་མཐེབ་མོས་མཉེས་ལ་གཙགས་
བྱས་བཤུ། །རྒྱ་ལྟག་བྱས་ཏེ་སྤང་མར་བྱུགས་ལ་བཅིང་། །དེ་རྗེས་ཨ་ཙུའི་ཐེ་གུ་རུས་ལྷན་བསྐྱེད། །བར་སྦྱར་ཁྲ་བར་སྦྱར་ལ་གྲིབ་
སྐམས་བྲ། །རྒྱ་ཚ་ཉིས་འགྱུར་སྦྱར་བའི་བྱེ་མ་བཏབ། །དབྱད་བྱས་བཤུལ་གྱི་ནད་ལྟག་མ་ལུས་གཙོད། །

Если разрастаются щалхаг (*sha lhag*), цадра (*rtsa dra*) и щадзер (*sha mdzer*), вначале нужно лечить промыванием [организма,] кровопусканием и лекарствами. Затем поставить компресс, размять большим пальцем и срезать скальпелем (*gtsags bu*), обрызгать водой, замазать мёдом с маслом и наложить повязку. Затем провести усиливающий обжиг пасты-дегу *a ru ra*, смешать с отваром *ba ru ra* и *skyu ru ra* и высушить в тени; к этому добавить двукратное количество *rgya tshwa*. Присыпать этим порошком, что остановит все без исключения дополнительные болезненные последствия процедуры.

རབ་རིབ་ལིང་རོ་ཐེ་གུ་རུས་ལྷན་བསྐྱེད། །སྤྱི་རིབ་ལིང་རོ་སྐབ་མོ་རྒྱ་འབྱེད་བྲ། །དཔ་ཡག་འབྲས་བུ་ལྷག་ཏུ་ཞིམ་ཐིག་ལེ། །འགོན་
ཐལ་ཉ་མཁྱིལ་སྐག་ཅི་འཛིབ་བྱ་ག །བྱི་ཁྲད་སྤང་སྦྱོན་སྦྱར་བ་ལྷག་རྗེས་འཕྱག །བྱི་འགྲིབས་མ་ལུས་སེལ་བར་བྱེད་པ་ཡིན། །

При рабриб (*rab rib*) и лингро (*ling ro*) — следует применять пасту-дегу, усиленную обжигом. При нгориб (*sngo rib*) и тонком лингро (*ling ro*) — [*«rgyal mo» chu 'byed*» и наносить мазь из плодов *pa yag, lug ru, zhim thig le, 'gron thal, nya mkhris, sag rtsi, 'dzib bu ka, khyi klad*, «пьяного» мёда (*sbrang smyon*) и разглаживать. Это снимает любой внешний дриб (*phyi 'gribs*).

ནད་འགྲིབས་ཟས་སྦྱོད་ཁོང་ལྷན་དག་ལ་འབད། །

При внутреннем дриб (*nang 'gribs*) — [придерживаться правильного] питания, образа жизни и лекарств внутрь и тщательно следить за чистотой.

བར་འགྲིབས་དཔྱད་མཚན་ཐུར་མས་དབྱེ་བར་བྱ། ཇི་ལ་སྟོན་འགྲོ་དངོས་གཞི་ཕྱི་རྗེས་གསུམ། །

При среднем дриб (*bar 'gribs*) наилучшей процедурой будет раскрытие иглой. Тут три [этапа]: подготовка, сама процедура, последующее пресечение.

སྟོན་འགྲོ་ནད་དུས་རིམ་གྱོ་དཔྱད་དང་བཞི། །

В подготовке четыре [пункта]: болезнь, время, ритуалы и процедура.

ནད་གཞིའི་སྟོན་འགྲོ་དབྱེར་རུང་མི་རུང་བརྟག།

Подготовка со стороны основы болезни — это определение показаний и противопоказаний к раскрытию.

དབྱེར་མི་རུང་བ་ལྟར་བ་ཆམ་པས་བཏབ། །མ་ཁྱུ་འབྱུ་སྒྱུག་མགོ་གཟེར་ཡོད་པ་དང་། །ལུས་ལ་དག་དར་སྤར་ཁ་ལི་ལ་
བབས། །འདུས་པའི་མིག་ཚོལ་ཁྱུ་བ་དབྱེར་མི་རུང་། །ཕྱི་འགྲིབས་ནད་འགྲིབས་ཐུར་མས་དབྱེར་མི་བྱེད། །མ་སྟོན་དུས་སྟུ་བསལ་
ཡང་སྤར་འགྲིབས་སྤང་། །མི་ལྷ་ཉི་མ་ཤར་རྒྱབ་མི་མཐོང་ན། །དུས་འདས་རྒྱལ་མའི་མཐུ་ཉམས་དབྱེར་མི་རུང་། །

Нельзя раскрывать, если больной простыл и кашляет, если у него нарушение пищеварения мажува (*ma zhu*), понос, рвота, головная боль, при «враг распространяется на элемент тела (*lus*)» [или при гадании] выпал знак «ли»; при сложном [заболевании] — когда «плавится глазной жир». Внешний и внутренний дриб не раскрываются иглами. Если убирать дриб в период незрелости, он закроет [глаз] снова, такого нужно избегать. А если [больной] не видит ни огня, ни луны, ни солнца, ни восхода, ни заката — значит время ушло, зрачок уже потерял свою силу и раскрывать противопоказано.

དབྱེར་ཅུང་དེ་སྒྲིག་ཐུ་ནང་ཞག་ཐེགས་འདྲ། ཁྲོ་བ་ཉ་ལྟར་གང་བ་དབྱེ་བར་བྱ། །

За исключением этих [случаев] раскрытие показано. Его следует проводить, если [дриб] похож на каплю жира на воде или полную луну.

དུས་ཀྱི་སྒྲིན་འགོ་རྒྱང་འགྲིབས་ལོ་གསུམ་སྟེན། ཁབ་ཀན་ལོ་གཅིག་འདུས་པ་ཕྱེད་དང་གཉིས། མཁྲིས་པ་རྒྱ་བ་དུག་གིས་སྟེན་
པའི་དུས། མ་སྟེན་གཞོད་པའི་ཟས་ཀྱིས་སྟེན་པར་བྱ། །

Подготовка со стороны времени. Дриб от лунг созревает за три года, бекен — за один год, сложный — за полтора, трипа — за шесть месяцев. Незрелую [болезнь] доводят до созревания, давая вредную пищу.

རིམ་གྱོ་སྒྲིན་འགོ་ཆབ་གཏོར་བརྒྱ་ཙ་དང་། ཁྲ་ལྷ་འདོན་ཞིང་ལྷ་མཆོད་གཞོད་པ་བསལ། །

Подготовка со стороны ритуалов: Чхабтор Гьяца (подношение сотен водяных торма), начитывать мантры панча-ракша; делать подношения божествам и устранять вредящих [духов].

དཔྱད་ཀྱི་སྒྲིན་འགོ་ནད་བཞིག་སེལ་སྒྲའི་ཕྱིར། ལོ་ངར་བྱ་མཐན་ཆང་བཙོས་རྒྱངས་དུགས་བྱ། །

Подготовка со стороны процедур. Чтобы легче было разрушить и устранить заболевание, следует делать окуривание паром варящихся в чанге листьев [репы] с черешками вместе с *zhu mkhan*.

དངོས་གཞི་ཆོག་གསང་ས་བདེག་ཐབས་དང་། ཁསལ་ཐབས་སོལ་ཆད་བརྟན་བྱ་ལེགས་ཉེས་རྟགས། སྦྱི་དོན་ནམ་པ་བརྒྱད་
དུ་ཤེས་པར་བྱ། །

Сама процедура. Здесь восемь основных тем: приготовление, точки, техника прокола, техника очищения, мера очищения, способы укрепления, признаки успеха и неудачи.

དང་པོ་ཐུར་མའི་ཚད་དང་བཅའ་གཞི་གཉིས།

Первое. Пропорции иглы и расположение.

ཐུར་མའི་རྩྭ་ནི་གསེར་ཟངས་ར་གན་གསུམ། བྲ་བོ་འབྲི་ཆེ་ཁ་དང་གཞོང་ཁ་འདྲ། བྲིད་སོར་དུག་པ་ཅེ་མོ་རྩལ་མོ་གང་། ཁེང་
དུ་དེའི་ཕྱེད་མགོན་པ་གོ་མགོན་ཅམ། བྲིད་དུ་བར་མཚན་དོད་དུས་རི་མོ་དོད། ཐུར་ཤེད་གྲུ་བཞི་སྟོམ་ལ་ཐུར་འབས་ཤ། ཆག་
ཚད་ལྷན་པས་སྟོན་སྟོང་ཡོན་ཏན་འབྱུང་།

Иглы делают из золота, меди и латуни длиной шесть сор [с головкой] похожей на «зерно гречихи» (*bra bo*), «язык самки яка» (*'bri lce kha*) и «долото» (*gzong kha*) шириной со зрачок, а по толщине в половину от него. Шейка размером с пшеничную соломинку и длиной два цона с отметинами по центру. Ручка иглы прямоугольная, толстая, а основание иглы потоньше. Хорошая игла делается по таким меркам.

ལུས་ཀྱི་བཅའ་གཞི་གཞུང་སྐར་ཆོས་བཟང་ལ། སྤྱིན་མེད་ཉི་མ་ལྗེ་སར་འདུ་ལོང་བསྐྱམས། ཤེ་བྲོ་ཤར་བཞུས་ལོ་མཐུན་གཡོག་
གིས་བརྟེན། སྤྲུམ་བུ་གཙང་མས་ལག་པ་ཤེད་པ་བྲིལ། སྤྲུན་པ་མདུན་ངོས་ནས་ཀྱི་ཁྲི་སྟེང་འདུག། གཡོག་གིས་རྩོད་གཉིས་མི་
འབྱེད་ངོས་སུ་བརྟུང་། དེ་ཡི་སྒྲིལ་ནད་པ་མིག་བཟླར་གཞུག།

Расположение больного. В хороший день под благоприятной звездой, утром ясного дня на солнечном, но спокойном месте [посадить] больного лицом на восток. Подходящий по году помощник крепко держит его. Руки больного привязаны к талии чистой крепкой тканью. Доктор располагается перед ним на троне. Помощник ударяет камнем о камень со стороны не раскрывающегося глаза — на этот звук больной должен поворачивать глаза.

གསང་ས་ལྷ་མི་བདུད་ཀྱི་བྱ་ག་གསུམ། རྩོད་དང་ལྷན་པའི་དར་ཡེས་གསང་མཚན་ཏེ། བྱེས་ན་ནད་མི་སུམས་ལ་བསྐྱས་ན་
འབྱར། མཐོས་ན་མི་ཞོན་དམས་ན་མི་སུམས་པས། བདུད་ལས་ཕྱིར་བསྐྱེད་བཅན་ལས་གདོང་བྱོལ་བའི། ལྷ་རྩེ་གང་གི་
དབྱུག་སྤྱ་བརྟེན་པར་བྱ།

Точек прокола три: божественная, человеческая и демоническая. Обозначив точку при помощи дар-йе (*dar ye*) должного размера, следует сделать прокол в центре, отступив на ширину головки иглы кнаружи от края радужки, отвернув лицо от «демона Цен». Поскольку если проскочить [точку], то [игла] болезнь не заденет, если в самом центре, — то прилипнет, если высоко — будет не нажать, а если низко — то не получится [счистить болезнь].

བརྟེན་ཐབས་གཡོན་པས་མིག་མི་འགྲུལ་བར་བབྱང་། གཡལས་ཀྱིས་ལྷ་ལྷས་གསང་དེ་བསྐྱར་བྱས་ལ། ལྷ་མ་བསྐྱོག་ཏེ་
མཐེབ་མཚུབ་གྲུང་མོས་བབྱང་། མ་ཞུམ་བརྟན་པས་གསང་དུ་ལེགས་བཅུགས་ལ། ལྷ་མ་བྱ་མི་འདྲའ་བའི་མན་ངག་
གིས། མིག་གི་དཀྱིལ་དུ་བསྐྱེགས་ལ་ནེམས་ཀྱིས་དབྱུག། ལེགས་སྤགས་སུས་ཞེས་བྱ་བའི་སྐྱ་བྱང་ནས། འཚོ་མེད་བལ་ཀྱིས་མིག་
ལ་ཚུ་ལྷག་བྱ།

Техника прокола.левой рукой нужно держать глаз, чтобы он не двигался, правой — нацелиться основанием иглы на точку и, перевернув иглу так, чтобы она была зажата большим, указательным и средним пальцами, не робея, уверенно и аккуратно ввести не превышая меру, указанной в наставлении. При угрозе [онемения] в центре глаза — давать отдыхать [руке]. При удачном проколе раздастся свистящий звук. Чистой шерстью нужно увлажнять глаз.

བསལ་ཐབས་རང་ལ་གདུང་ཚུགས་བསྐྱར་བཅུག་ལ། ལྷ་མ་བསྐྱལ་ཏེ་རྒྱལ་མོའི་སྟེང་དུ་བཏང་། རྒྱལ་མོ་སྐྱ་རིབ་ལྷ་རྩེ་
མཉམ་པར་འདོད། ཤན་ལྷ་དྲིལ་དང་བཙོང་ལྷ་བཤུ་བ་དང་། འོ་ལྷ་དཔོ་དང་སྐྱ་ལྷ་གཟིངས་པ་ཡིས། སྐྱིབ་བྱེད་བསལ་
ལ་ལྷ་མའི་འོག་ཏུ་སྐྱ། ཤོར་ན་བསྐྱ་ཞིང་བོས་ན་དགྲག་པ་དང་། འཐོར་ན་སྐྱ་ཞིང་དམས་ན་སྤྱ་ཡིས་གདབ།

Техника очищения. Повернуть больного лицом прямо к себе и развернуть иглу сверху зрачка так, чтобы совместить зрачок, помеху кьяриб (*skya rib*) и головку иглы. [Затем движениями,] как будто свертываешь шёлк, как будто чистишь луковицу; как будто сливаешь молоко; как будто расчесываешь шерсть очистить

дрий и увести иглу вниз. То, что отскоблилось — собрать; то, что разбежалось — вытянуть, то, что рассеялось — прижать; если проваливается вниз — нужно, чтобы больной вскрикнул.

སྐྱེལ་ཚད་ཉི་མ་གཟུང་ལས་ཐར་བ་བཞིན། །སྤྲ་རགས་གཟུགས་རྣམས་འཕྲལ་དུ་གསལ་བ་ཡིན། །འོ་ལྷར་བོ་ན་དེ་དུས་མི་གསལ་
ཡང་། །ནད་ཚུ་དངས་ནས་ག་ལེ་ཕྱི་ནས་གསལ། །

Мера очищения. Как будто солнце вышло из затмения все мелкие и крупные формы сразу станут видимыми ясно. Если течёт [жидкость], похожая на молоко, ясности сразу не будет, по мере того как жидкость будет делаться прозрачной постепенно будет проясняться и [зрение].

དེ་འོག་མི་ཚྭ་ག་བརྟན་པར་བྱ་བའི་ཕྱིར། །སྐད་འདོན་སྒོ་ལྟ་དབྱགས་བསྐྱམ་གོམ་འགའ་བཅས། །ལོག་ན་བསལ་ཞིང་མ་ལོག་
བརྟན་པ་དང་། །ཚུ་བལ་སྒྲན་ལ་དེ་སྟེང་རས་མས་བཅིང་། །མལ་དུ་བསྐྱལ་ལ་ཐུར་མ་དྲིལ་ཏེ་གདོན། །སྤྲས་མཐོར་བྱས་ལ་མིག་
དེ་འོག་ངོས་བསྐྱུན། །

Чтобы в дальнейшем [болезнь] не вернулась, для укрепления [эффекта операции] нельзя разговаривать, кашлять, вздыхать; ходить аккуратно. Если [болезнь] возвращается — чистить снова, а если нет — укреплять; положить на глаз мокрую шерсть, перевязать тканью и уложить в постель. Иглу вытаскивать поворачивая. Лежать следует на высокой подушке, на стороне [оперированного] глаза.

ལེགས་པའི་རྟགས་ལ་འདོད་པ་རྣམ་གསུམ་ཡོད། །ནགས་ལ་ཁ་བ་བབས་འདྲ་འདོད་པ་ཡིན། །གངས་ལ་ཉི་མ་ཤར་འདྲ་འདོད་
པ་ཡིན། །དབྱད་རྗེས་ཟུག་མེད་བདེ་ན་འདོད་པ་ཡིན། །

Признаки успеха. Три варианта желательных [проявлений: больному кажется], как будто в лесу идет снег или будто над ледником восходит солнце, после операции нет боли, самочувствие хорошее — это хорошо.

ཉེས་པའི་རྟགས་ལ་མི་འདོད་ནམ་པ་གསུམ། རྟག་དུས་ཁྲག་གིས་གང་ན་དེ་མི་འདོད། ཁེལ་དུས་རྩྭ་ག་ནག་ལངས་ན་དེ་མི་འདོད། དཔྱད་རྗེས་ཟུག་གཟེར་ལངས་ན་དེ་མི་འདོད། །

Признаки неудачи. Три варианта нежелательных [проявлений]: во время прокола [глаз] заполняется кровью, во время очистки поднимается черная муть, после [операции] появляются боли — это плохо.

ཕྱིར་རྗེས་ཟས་སྦྱོད་བསྐབ་དང་ལོག་པ་མནན། །

В последующем пресечении — рекомендации по питанию и образу жизни и подавление осложнений.

ཁ་ཟས་མར་དཀར་འོ་ཟན་འཆོས་པར་བཅོས། རྩྭ་འདུར་བཟང་མི་དགོས་པ་སྟོ་སྒྱུང་བཞེན། རྩྭ་མ་ན་ཆུ་གྲོག་བག་ཙམ་བདུང་བར་བྱ། སྤྱིད་པ་སྟོ་ལུ་སྒྲབས་ཕྱི་མཆིལ་མ་འདོར། རྩང་ཉལ་ལ་སོགས་དྲག་ཤུལ་ཀུན་ལ་གཟབ། ཁྲིག་གི་མན་ངག་ཆུ་ཡིན་ནན་ཏན་བསྐྱེད། ཁྲག་གསུམ་ལོན་ནས་བཅིངས་པ་བཀོལ་ལ་བཞུ། ཁྲག་བདུན་ལོན་ནས་ཁ་ཟས་ཆ་ཡིས་སྟོད། རྩུང་ཤས་ཆེ་ན་དེ་བས་བག་སྒར་སྟོད། གཞོད་པའི་ཟས་སྦྱོད་དུག་འདྲ་རྩྭ་དུ་གཟབ། །

Питание. Употреблять сливочное масло, хорошо сваренные молочные каши — то что можно проглотить, не жуя, понемногу, чтобы утолить голод. Пить следует мучную болтушку со щепоткой [цампы]. Остерегаться чихания, кашля, сморкания, плевание, поднимания, опускания и всего того, что требует усилий. Глаз — это вода, и его нужно неустанно увлажнять. Через три дня повязку снять и можно смотреть. Через семь дней частично снимают ограничения в пище. При преобладании лунг ограничения снять немного раньше. Неподходящая пища и образ жизни подобны яду — их нужно остерегаться постоянно.

ལོག་གཞོན་འགྲམས་དང་འགྲིབས་པ་ཞར་བ་གསུམ། །

Подавление осложнений. Тут три варианта: распространение, дриб и слепота.

དང་པོ་ཤ་རུས་རྩ་དང་གདོན་འགྲམས་བཞི།

Распространений четыре: в мышцы, кости, сосуды и распространение из-за вредоносных влияний.

ཤ་འགྲམས་ལྷག་པར་རྒྱག་དང་མིག་མི་ཐེག་ །ལུས་རྩལ་མགོ་ཕྱི་རབ་རིབ་མཆི་མ་མང་། །ལྷག་པར་གྱི་དྲུགས་སྒྲི་མཚམས་མུར་
གོང་བསྐྱེག་།

При распространении в мышцы — будут боли в затылке, глаз не открывается, потливость, тяжесть в голове, ухудшается зрение, сильное слезотечение. Нужно ставить на затылок компресс из кирпича, прижгать [точки] на кромке волосистой части головы и на висках.

རུས་འགྲམས་མིག་འབྲས་ཡན་ལག་ཆོགས་གཞི་དང་། །དབྱལ་བ་མིག་རུས་ན་ན་མཚོགས་མའི་སྡེང་། །ཚ་བ་གསུམ་མམ་འབྲུ་
མར་དྲུགས་ཀྱིས་བདུག་།

При распространении в кости — болят глазные яблоки, суставы конечностей, лоб и кости глазниц. В этом случае нужно ставить на точку *mtshogs gsang* компрессы из трёх жгучих (*tsha ba gsum*) или растительного масла.

རྩ་འགྲམས་མིག་དམར་མི་ཐེག་མགོ་ཕྱིད་ན། །སྒྲི་མཛིང་མི་བདེ་ལུས་སྒྲིད་རྩ་ནན་བསྐྱེད། །དབྱལ་རྩ་མིག་རྩ་སྒྲི་ཆེ་ལ་སོགས་
གཏར།

При распространении в сосуды — краснеют глаза, не открываются, болит половина головы, дискомфорт в шее, тело немеет. Нужно настойчиво обрызгивать, делать кровопускание из *dpral rtsa*, *mig rtse* и *sna rtse* и других.

གདོན་འགྲམས་ཆོག་པ་ཟ་ལ་ལུས་པོ་འདར། །རྩལ་འབྱུང་གང་ཤུམ་ཕྱིད་ན་བསྐྱེད་ལས་བྱ། །གཞན་ཡང་ཉེས་པ་གང་འབྲེལ་
སྦྱོར་བས་གསོ།

При распространении из-за вредоносных влияний [больной] становится раздражительным, дрожит, потеет, его знобит — следует проводить ритуалы устрашения, а также восстанавливать организм в соответствии с [проявлениями нарушения] виновников-ньепа.

སྒྱུ་ལམ་རྒྱུ་གྱིས་ནད་ལོག་འགྲིལ་བ་ལ། སྒྲུ་ཤ་ཨ་བ་གྱུར་གྱུ་མ་གོ་སྒྱུ་དང་། ཀ་ར་མར་གསར་ལྷག་མཆིན་བརྒྱུད་པ་
བཏང་། །བསེལ་གསུམ་ག་དུར་སྒྱུར་པའི་ཁར་དང་། རྩ་ལོ་ར་འོ་སྒྱུར་བ་མིག་དུ་སྒྲུག །གསལ་བྱེད་བདུན་དགུའི་ཐེ་གུ་སྒྱུར་ལ་
བཏང་། །སྒྱུ་མེད་སྒྲ་བ་བྱེད་ནས་སྒྱུར་ལོག་བསྒྱུར། །

Если снова вернулся дриб в силу нарушения образа жизни, дают варёную овечью печень, начиненную *sbrul sha, a ba, gur kum, go snyod*, сахаром и сливочным маслом; закапывают в глаза состав из *bsil gsum* (три охлаждающих), *ga dur* и *skyer pa'i khaNDa*, в смеси с грудным и козьим молоком; дают пасты-дегу *gsal byed lde gu bdun pa* и *gsal byed lde dgu pa*. Если результата нет, через полмесяца снова повторить прокол иглой.

ཞར་བའི་ལོག་གཞོན་རྒྱག་གཟེར་བཅག་པ་གཅེས། ཀ་བུར་དོམ་མཁྲིས་སྒྱུར་བ་མིག་དུ་སྒྲུག །གང་ཉིའི་རྩ་གཏར་རྩ་ལྷག་དྲག་
དུ་བྱ། །དོམ་མཁྲིས་ལ་སོགས་མཁྲིས་པའི་རྩ་ལྷག་མདའ་བཏང་། །བསེལ་གསུམ་འབྲས་གསུམ་ལྷགས་བྱེ་སྒྲང་སྒྱུར་བཟུལ། །ཟས་སྒྱུ་
བསེལ་བསྐྱེན་དྲོད་བཅུད་སྒྲང་བར་བྱ། །ཞེས་གསུངས་སོ། །

При осложнении] в виде слепоты важно снимать сильные боли, закапывая в глаза [состав из] *ga bur, dom mkhris* и *skyer pa*, выпускать кровь из ближних сосудов, сильно брызгать водой. Дают [состав] «*mkhris pa'i lcags mda'*» из *dom mkhris* и других видов желчи, есть состав из *bsil gsum* (три охлаждающих), *'bras bu gsum* (три плода) и *lcags phye* с мёдом. Нужно придерживаться охлаждающего питания и образа жизни и избегать согревающего и питательного.» Так сказано.

བདུད་རྩི་སྒྱུ་ལོ་ཡན་ལག་བརྒྱུད་པ་གསང་བ་མན་ངག་གི་རྒྱུད་ལས་མིག་ནད་བཅས་པའི་ལེའུ་སྒྲེ་ཉི་ཤུ་རྩ་དགུ་པའོ། །

Это двадцать девятая глава «Лечение болезней глаз» из «Сущности амриты — восьмичленной тантры тайных наставлений».

перевод с тибетского на русский: Анастасия Теплякова